

Hvorfor bringer ugebladene læsestof om overtro og deslige?

Af Marianne Thygesen

I 1974 foretog jeg en undersøgelse af, hvad ugepressen i Danmark 1971 og 1972 bragte af stof om oversanselige fænomener, bl. a. stof om naturlæger (1). Hensigten med undersøgelsen var for det første blot at registrere, hvad nutidens ugebladslæsere præsenteres for inden for dette område, og dernæst, i forbindelse hermed, at undersøge, hvilke stofgrupper, genrer, man hyppigst møder, og til sidst, hvilke læsergrupper det er, der læser mest om overtro. På denne måde måtte man kunne finde frem til de tendenser, der aftegner sig i vekselvirkningen mellem det, massemedieforskere almindeligvis kalder bevidsthedsproduktionen, og så afsætningsmarkedet, både psykologisk og socialt.

Min undersøgelse viser, at ugepressen ganske særligt bringer stof inden for 4 hovedgenrer (se fig. 1):

1. Astrologi

Det er den hyppigst repræsenterede genre, og den består først og fremmest af de faste horoskopserier og artikler om astrologiske emner, drømmetydning og skæbnetydning. Næsten alle danske ugeblade indeholder horoskoprubrikker; det er blevet en del af ugebladets form. Grunden til at genren er så åbenlys populær i ugebladene, mener jeg er den, at dagligdagen med dens politiske og åndelige fremmedgørelse og storbymiljøernes modsætningsfyldte og splittede medmenneskelige forhold skaber et øget behov for psykologisk selvforståelse. Da næsten alle danske ugeblade lægger stor vægt på at bringe astrologiske rubrikker, er denne del af ugepressen med til at understøtte og fremme en læserholdning, der er præget af uselvstændighed, autoritetstro og fatalisme. Jeg ser dette som et led i ugebladenes apolitiserende og passiviserende intentioner.

Eksempler på titler på artikler inden for genren (2):

»Stjernerne styrer hans fabrik«, Toldstrup, Inger (SBT 1/72 s. 18).

»Sådan bliver Deres barn, siger stjernerne« (AfD 8/72 s. 70).

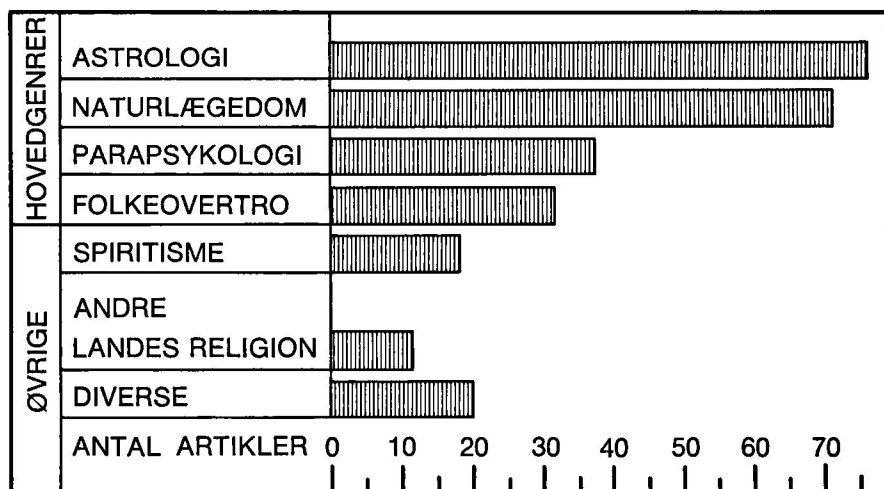

Fig. 1.

»Hvad siger stjernerne om romantik i 1971«, ben Hammarzh, Iben (VU 1/71 s. 32).

2. Naturlægedom

Den næsthøypigste genre udgøres af de mange artikler om naturlægedom, som bringer oplysninger om alternative, ikke-autoriserede, helbredelsesmetoder. Denne genres popularitet, mener jeg, hænger sammen med, at den etablerede lægevidenskab ofte kommer til kort over for de samfundsskabte sygdomme: nedslidningen tiltager, de mere udefinerlige psyko-somatiske sygdomme flourer.

Set fra ugebladenes synspunkt er der salg i at give syge mennesker forhåbning om mirakuløs helbredelse. Ugebladenes holdning er her, at man ved at fokusere på helbredelsen er med til at holde folk på plads i det sociale mønster, idet de egentlige årsager til lidelserne ikke afdækkes. Der er nok tale om et alternativ til den etablerede lægevidenskab, men »oprøret« gælder kun denne stand og er ikke led i et dybere socialt-politisk helhedssyn.

Naturlægeartiklernes titler kan lede tankerne hen på det fantastiske, f. eks.:

»Det begyndte med tempelpræstens eliksir« (om Wolle) (Spies, Margrethe, Hj 39/71).

Her er det et eksotisk miljø, der anslår tonen.

»Hvis De mangler plusstrøm blir De syg« (Wulf, Tabita, DF 38/72 s. 20).

Her er det elektriciteten, den fantastiske, moderne tekniske udvikling, som siger noget om naturlægemetoden. Det samme er tilfældet i en titel som:

»Reserve dele til et menneske« (Will, Berthold, U&H 24/72 s. 16).

Men titlerne kan også henvise til bibelske mirakler, f. eks.:

»Kan få lamme til at gå, og behandlingen koster kun 10 kroner« (Schmidt, Peter, S&H 16/71 s. 26).

»Glade pensionister smider stokken« (Albertsen, Kristian, God Tid 3/71 s. 8).

3. *Parapsykologi*

Til denne trediestørste genre, der er omtrent halvt så stor som den første, hører også fortids- og fremtidsvisioner, grafologi og nogle (ældre) former for personlighedpsykologi. Det er fælles for disse discipliner, at de alle søger at blive videnskabeligt anerkendt. Det gælder ikke mindst parapsykologien, som professionelt kaldes ESP-forskning (extra-sensory-perception), en betegnelse, som giver den et videnskabeligt præg.

Meget af dette stof nærer først og fremmest folks fantasi og trang til spænding, undertiden persondyrkelse, når der f. eks. skrives om en genial »seer«. Set i denne sammenhæng er det med til at sælge ugebladene på samme måde som andet sensations- og spændingsstof. Læserne påvirkes i retning af at søge irrationelle forklaringer som kompensation for de reelle, som det kan være svært at få øje på i et højt teknificeret og specialiseret samfund. Mange gange står man som læser magtesløs over for påstandene om de rige muligheder, der findes i sindets randområder. De praktisk materielle problemstillinger falder bort, grunden under de jordnære livsbetingelser.

At vægten lægges på det sensationsprægede, viser mange af genreens titler, f. eks.:

»Her sidder grafologen Alfred Kaufer og gør fantastiske opdagelser: Han kan se på Deres håndskrift, om De har kræft« (R 21/72 s. 42).

»Direktører lader sig hjernevaske« (Buchwall, Ulrik, BB 49/71 s. 23).

»Dansk invalidepensionist vækker opsigt med fantastisk teori: De havde fjernsyn for 5000 år siden« (Berg, Niels, U&H 47/72 s. 12).

»Vi har spist hjernemasse« (Horn, Arne, U&H 7/71 s. 14).

4. *Folkeovertro*

En fjerde mindre genre udgøres af den traditionelle folkeovertro. Den gamle folkeovertro er ikke så populær som naturlægedom og parapsykologi, men en enkelt serie i Dansk Familieblad må fremhæves her, fordi den gennem en læser-enquête giver et indblik i, hvor meget der lever videre af traditionel overtro i vore dage. Det er tankegangen bag dem, der fanger, at man skaber sig love og sammenhænge af irrationel karakter i en ufremkommelig og ofte uudgrundelig verden. Altså at man midt i en atomistisk, moderne tid skaber sit eget helhedssyn uden videnskabelige hensyn.

At denne gruppe artikler ikke så ofte kommer i ugebladene, kan måske forklares ved, at stoffet ikke kan skæres til efter moderne massekommunikations-

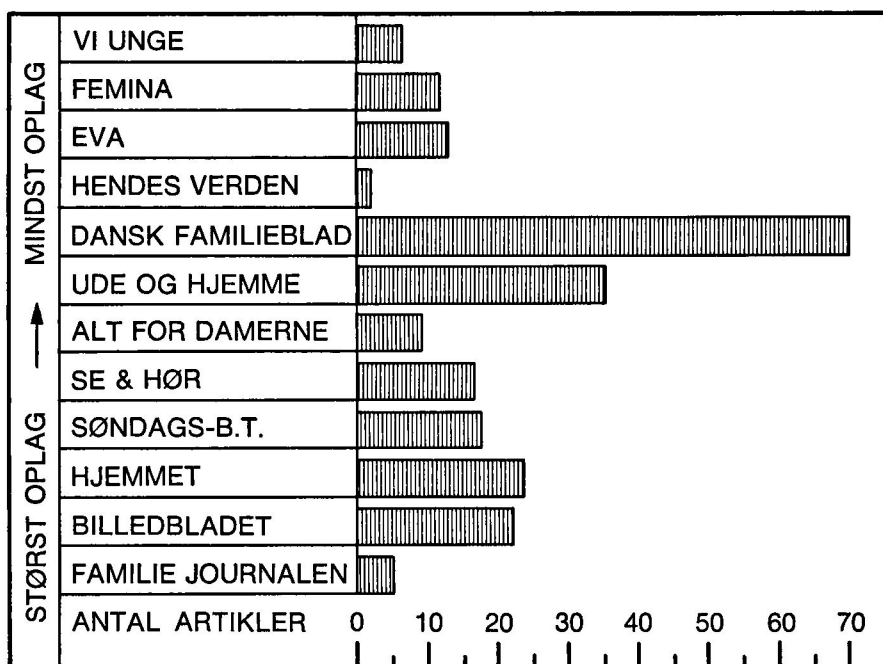

Fig. 2.

metoder, hvor kommunikationen foregår fra oven og ned og bl. a. spiller på persondyrkelse og sensationer.

Det ligger i denne sammenhæng uden for ugebladenes funktion at skabe en meningsdannelse fra folk til folk. Det oversanselige stof skal hovedsagelig lanceres som ekspertviden, forsmået af de etablerede videnskaber; da er det salgbar indoktrinering.

Eksempler på titler:

»Vogt dig for onde øjne. Der er mere mellem himmel og jord« (Wulf, Tabita, DF 23/72 s. 22).

»Med et himmelbrev om halsen. Der er mere mellem himmel og jord« (Wulf, Tabita, DF 18/72).

»Der er trolde i den sorte gryde« (Dejlige Danmark) (BB 23/71 s. 40).

Den sidste titel er et eksempel på, hvordan folkeovertroen sætter kolorit på en fortsat serie.

Læsergrupperne

Ugebladene henvender sig til forskellige grupper af læsere, og ikke alle blade bringer lige meget læsestof om oversanselige fænomener. Jeg har søgt statistik-

ken over de enkelte ugeblades læserskare i Gallups Media Index for 1972 og sammenholdt dette med min registrering (se fig. 2).

Gallups Media Index viser bl. a., at Dansk Familieblad, som er det blad, der bringer mest overtro-stof, hører til blandt de mindst læste ugeblade, men samtidig har en prægnant læserskare bestående af ufaglærte arbejdere, arbejdere, pensionister og udearbejdende kvinder. En overvægt af læserskaren har folkeskoleeksamen, og mange har de lave årsindtægter 12.000–20.000 kr. Omtrødt de samme forhold gør sig gældende ved Ude og Hjemme, der ligger som nr. 2 med hensyn til oversanseligt stof. Det er dog det syvendestørste af ugebladene. Hjemmet ligger som nr. 3 med hensyn til dette stof, og det har det tredjestørste oplagstal af alle danske ugeblade. Læsersammensætningen ligner de allerede nævnte, men flere unge, pensionister og også lavere funktionærer er repræsenteret.

Billedbladet, som kommer næst i rækken, er det næststørste danske ugeblad, og det har flere pensionister som læsere end de andre blade. Indtægterne er almindeligvis op til dobbelt så store som dem, der gjaldt for Dansk Familieblad, altså o. 40.000 kr. Søndags BT, der ligger som nr. 5 med hensyn til dette stof, er det fjerdestørste danske ugeblad. Funktionærstanden er trofaste læsere, og forholdsvis mange læsere har studentereksamen. Indtægterne er høje, o. 70.000 kr. er almindeligt.

Man må her fremhæve Familie-Journalen, som er det mest læste ugeblad i Danmark. Det har næsten intet stof inden for denne undersøgelses område. Bladet henter overvejende sin læserskare blandt arbejdere, pensionister og husmødre, altså nogenlunde samme læserskare som Dansk Familieblad. Indkomsterne ligger jævnt stigende op mod 40.000 kr. At bladet ikke bringer meget overtro-stof må nok forklares udfra dets »image«. Som arvtager til »Frem« har det traditionelt været præget af de populærvidenskabelige artikler og en kendsgerningsdyrkelse, som udelukker det oversanselige stof.

Konklusion og vurdering

Ud fra denne karakteristik slutter jeg mig til, at det typiske publikum for oversanseligt stof består af de helt jævne mennesker, lavtlønnede eller folk med meget lave indtægter. Stoffet placeres først og fremmest for underklassen. Det mere brede publikum præsenteres ganske vist også løbende for stof om overtro i de større, bredt dækkende blade, men i disse blade er formen en anden. Selvom min undersøgelse ikke har sigtet på at afdække de enkelte blades holdning og stil, kan man ikke undgå at bemærke, at stoffet i de større blade er mere nonchalant, spændingsmættet og ualvorligt behandlet.

De lavest lønnede og lavest uddannede præsenteres altså for mest oversanseligt stof, men her må man spørge, om folk virkelig har et oprigtigt følt behov

for denne læsning, eller om dette stof bringes ned over dem som et led i massemediernes ensidige påvirkning.

På grundlag af min undersøgelse kan jeg ikke komme med en detaljeret behovsanalyse, bl. a. fordi jeg ikke har undersøgt spørgsmålet i felten. Men jeg slutter mig til, at kommunikationsprocessen hovedsagelig må foregå ovenfra og ned. Læserresponse er der nemlig ikke meget af på dette stof, men det er klart, at journalister og redaktører benytter sig af den grobund, der ligger i traditionen og kulturen som en folkelig understrøm af overtro og trang til mysticisme. Massemediaindustrien har imidlertid først og fremmest interesse i at bringe overtro-stof som et led i publikums bevidsthedsdannelse.

Man må her holde sig klart, at stoffet fortrinsvis henvender sig til den jævne-
ste og dårligst stillede del af befolkningen.

Min metode har sine mangler, når det gælder om at afdække meningsdannelsens forhold til samfundet. For at give undersøgelsen samfundsrelevans er det nødvendigt at se den i et historisk perspektiv og finde et grundlag, hvorudfra en sammenligning med andre undersøgelser resultater kan finde sted. Herved kan der skabes en mere skarp formulering. Et sammenligningsgrundlag fik jeg leveret fra Sverige, hvor nogle unge etnologer har foretaget en undersøgelse af »Ockult material i veckopressen 1936–1971«. De har sammenlignet hyppigheden af okkult stof med konjunktursvingninger ved nedslag i perioden, og finder ud af, at når der er højkonjunktur, skrives der lidt om dette stof, omvendt når der er lavkonjunktur.

Jeg mener, at massemedierne kører på en bevidst spekulation i mysticisme i 1971–72, og sætter det i forbindelse med den verdensomspændende økonomiske nedgangskurve. Som et apropos må det her nævnes, at vinteren 1974, hvor min undersøgelse fandt sted, rasede Uri Geller hysteriet landet over, mens arbejdsløsheden steg, og de økonomiske vanskeligheder som følge af Danmarks indlemmelse i EF for alvor blev mærkbare for menigmand.

Efter min opfattelse trives alle mulige irrationelle foreteelser og escapisme i økonomisk dårlige tider. Psykologisk fungerer dette som afledning og tankeflugt. Men det må også hænge sammen med den opgivende holdning og skæbnetetro, de fleste praktiserer, når ulykkerne tilsyneladende uforklarligt slår ned. Man opgiver rationelt at finde årsagerne og kæmpe imod, men siger »sådan måtte det være« og »der er mere mellem himmel og jord«.

Det er almindeligt kendt, at ugebladene fungerer som meningsdannende middel for pengemagten. Dette viser de senere års tendens til, at ugebladene bliver rene forbrugerblade. Hvorfor bringer man da dette interessebetonede læsestof? Svaret må blive politisk: desorganisation, escapisme, fatalisme og irrationel tankegang må næres i nedgangstider, så folk mysticeres, splittes og nedbrydes mentalt. Vekselvirkningen mellem kulturentreprenørernes virksom-

hed og det latente psykologiske behov for at lade det irrationelle råde er bestemt af tiden, samfundet og økonomien.

Ugebladsstoffet afspejler tiden. Det viser Eva-undersøgelsen »Udsigten fra det kvindelige univers« (1972), hvoraf det bl. a. kan udledes, at kvindeidealet i nedgangstider er »hende, der kan lave alt af gamle rester«. Mest i nedgangstider er der brug for en åndelig overbygning af overtro, skæbnetro, ønsketænkning, tankeflugt og forskellige former for mystik, så man glemmer at tænke på de materielle misforhold, der er årsag til, at man blev et offer for konjunktursvingningerne.

1 Marianne Thygesen: Okkult stof, herunder naturlægestof i ugepressen 1971 og 1972. Afløsningsopgave i nordisk folkemindevidenskab (bifag) ved Københavns Universitet. Manuskript i Dansk Folkemindesamling. 2 Der er brugt følgende forkortelser: AfD = Alt for Damerne; BB = Billed Bladet; DF = Dansk Familieblad; Hj = Hjemmet; R = Ugens Rapport; S&H = Se og Hør; SBT = Søndags BT; U&H = Ude og Hjemme; VU = Vi unge.

Til videre læsning kan anbefales: »Søndags BT«. Rapport om en succes. Ved Kirsten Bolvig m. fl. Gyldendal, 1971, 321 s. (Gyldendals Logbøger); Udsigten fra det kvindelige univers. En analyse af EVA. Hanne Møller m. fl. Røde Hane, 1972, 221 s. Ill.; Kerstin Berg-Melin & Kristina Bylund: Okkult material i veckopressen 1936-1971. 100 s. Stencil fremlagt ved seminaret i Etnologi ved Stockholms universitet forårssemestret 1973.

Summary

Why do the weekly magazines bring up subjects on superstition and the like?

The article deals with a bigger investigation from 1974 as to what the weekly press in Denmark in 1971 and 1972 brought of subjects on transcendental phenomena, including subjects on nature healers. The investigation showed that there are 4 main genres, which are especially represented in the weekly press, viz (1) Astrology, (2) Nature Healing Power, (3) Parapsychology and (4) Popular Superstition. From figure 1 appears how many articles in these 2 years were brought within these 4 groups compared with the 3 smaller groups: Spiritualism, Religion of Other Countries and Sundries, subjects which the article does not deal with. The investigation also showed – see figure 2 – that the most read weekly magazines brought subjects on transcendental phenomena. Most subjects were brought by two of the least read weekly magazines, which, however, have a concise circle of readers consisting of unskilled workers, labourers, pensioners and working women. After having accounted for the relationship between the different genres of subjects and the circle of readers of the various weekly magazines, the conclusion is drawn that the typical readers of these subjects consist of the quite ordinary people, low-paid people or people with very small incomes, in short: the lower classes. The conclusion of the whole investigation is that the weekly press deliberately speculates in mysticism and escapism, and that the speculation is especially conspicuous in economic bad times – as for instance in 1971 and 1972, when there was a world-wide downward economic trend.